KILÁTÓ

„...az a feladatunk, hogy örök időkre megőrizzük a dokumentumokat"

Poprády Gézával, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójával beszélget Székely András Bertalan

Földrészünkön a nemzeti államok kialakulása mindenütt életre hívta azt az intézményt, amelynek feladata a nemzeti nyelv és kultúra írott és nyomtatott alkotásainak az összegyűjtése, megőrzése és továbbörökítése volt. Míg az öreg kontinens nyugati felén e nemzeti könyvtárak általában az uralkodók bibliotékáiból fejlődtek ki, addig térségünkben társadalmi vagy magánkezdeményezések nyomán jöttek létre a nemzeti gyűjtemények. Hazánkban gróf Széchényi Ferenc (1754–1820) vállalkozott rá, hogy a XVIII. század végén a magyar könyveket itthon és határon túl fölkutassa, szerves gyűjteménnyé egyesítse, és azt 1802-ben a nemzetnek adományozza. A tizenhárom esztendeje a Budavári Palotában székelő intézmény főigazgatóját, *Poprády Gézát* kértük arra, hogy az Országos Széchényi Könyvtárat bemutassa olvasóinknak.

– A mindenkori Magyarország nemzeti könyvtárát nem túlzás, ha a nemzet emlékezetének nevezzük, mert a kezdetektől alapfeladata, hogy gyűjtse a *Magyarországon megjelent összes dokumentumot,* a *bárhol a világon magyar nyelven megjelent dokumentumokat* és a *bárhol a világon bármilyen nyelven Magyarországról megjelent dokumentumokat.* Ezeket hungaricumoknak nevezzük: itt a Halotti Beszédtől, a Képes Krónikán keresztül, a tegnapi napisajtóig minden megtalálható. Azt szeretnénk, ha a jövőben a nem hagyományos információhordozókat – a CD-ROM-okat, a multimédia lemezeket, a csak hálózaton lévő folyóiratokat – is megőrizhesse a könyvtár adatbázisa.

• *Ezt azt jelenti, hogy a legkorszerűbb technika itt kézzelfogható valóság. Kérem, ismertessen meg bennünket a gyűjtemény legfőbb adataival, mennyi könyv illetve egyéb információhordozó áll az ide betérők rendelkezésére.*

Hozzávetőleg 7,1 millió úgynevezett könyvtári egységünk van, ezen belül 2,5 millió könyv és bekötött folyóirat, kb. 3 millió plakát, aprónyomtatvány – csak példaként említem meg, hogy történész kutatók részéről az egyik legkeresettebb dokumentumtípus nálunk a gyászjelentés –, ezen kívül kéziratait, térképeink, atlaszaink vannak, továbbá kéziratos és kotta formájú zeneművek, hanghordozók. Nagy mennyiségű mikrofilmmel is rendelkezünk. Újabban egyre nagyobb számban kapjuk – a kötelespéldány-rendelet is vonatkozik rájuk – a CD-ROM-okat, multimédiát.

• *Ha már szóba jöttek a kötelespéldányok: a rendszerváltozás kapcsán hatalmas fejlődésen ment át a könyvkiadói skála, vajon a számos új, kis kiadó is betartja-e a kötelespéldány-rendeletet?*

Itt igen nagyok a gondjaink, aminek következtében amnéziás foltok keletkeztek a nemzet emlékezetében. Valóban nagyon megnőtt a könyvkiadók, mégjobban a sokszorosító helyek száma. A kötelespéldány-rendelet elsősorban az előállító helyet, tehát a nyomdát teszi kötelessé arra, hogy beküldje az általa előállított dokumentumokat, és másodsorban a kiadókat. Azt tapasztaljuk, hogy sokan nem tudnak vagy nem akarnak tudni róla. Ennek van egy a könyvkiadók által joggal sérelmezett oka is, nevezetesen az, hogy az eddigi jogszabály 16 példány leadását írta elő. Ideális esetben a nyomda elküldi a kötelespéldányt, és leszámlázza a kiadónak. Régen, amikor volt néhány államilag eltartott könyvkiadó, mindegy volt, hogy tizenhat példánnyal több vagy kevesebb a vesztesége, és nem ilyen könyvárak voltak, mint

ma. Ma egy több ezer forintos könyvből tizenhat példány ára ötven-százezres nagyságrendű költséget jelent a kiadónak.

Nemcsak kis kiadókról van szó. Egy 1993-as példa: a Petőfi Irodalmi Múzeum készített egy Nagy László-bibliográfiát. Csodálkozva fölhívták a Széchényi Könyvtárat, hogy lehet, hogy '86 óta nem jelent meg Nagy László-mű Magyarországon. Megnézték a kollégák a könyvtár katalógusában, nincs benne, a nemzeti bibliográfiában, nincs benne. Csodálkozva tudomásul vették, s akkor megpróbáltak utána nézni, hogy hátha esetleg külföldön kiadtak. Fölhívták a Kongresszusi Könyvtárat Washingtonban, akik mondták, hogy igen, van, éspedig Nagy László: Inkarnáció ezüstben, Budapest 1993, Kortárs Kiadó. Tehát a Kortárs Kiadó nem adott le egy Nagy László-kötetet a Nemzeti Könyvtárnak. Elkezdtünk utána szaladni, és az egyetlen nyomdai táskapéldányt tudtunk beszerezni. Évente 6–900 műről tudunk, ami a kiadóktól nem érkezik meg, ezek egy része utána reklamálásra esetleg pótolható, de vannak, amelyek teljesen hiányoznak.

1997 utolsó napjaiban fogadták el a kulturális törvényt, amely a kulturális örökségről – a múzeumügyről, a levéltárügyről és a könyvtári ellátásról szól. Az eredeti elképzelés szerint önálló könyvtári törvény lett volna, most az általános törvény egyik fejezete, ami az egész könyvtári világot újra szabályozza. A könyvtári ellátás a lényege ennek, és 6-ban határozza meg a köteles példányok számát. Remélem, ezt a hat példányt – amely egyébként nagyjából konform a nyugati gyakorlattal is – a kiadók tudomásul veszik.

• *Határon túli tapasztalataim igazolják, hogy a kisebbségben élő magyarok számára rendkívül fontos a Széchényi Könyvtár nemzetközi csereszolgálata. Vajon az ott megjelenő könyvek kötelespéldány-szolgáltatása mennyire hatékony, eredményes, illetve ők mit kapnak azért?*

Nemzetközi csereosztályunknak két nagy feladata van: az első és alapfeladata, hogy a nemzeti könyvtár gyarapítását cserével segítse – részben a nyugati nagy könyvtáraktól kedvező módon tudjuk beszerezni a kézikönyveket, alapműveket – a másik, vállalt feladata pedig a határon túli magyarok könyvvel való támogatása. A határon túliak közül elsősorban a Szlovákiában, a volt Jugoszlávia területén, az Erdélyben és Kárpátalján élő magyarokat kell tekintenünk. Itt nagyon érzékenyen fog bennünket érinteni a köteles példányok számának csökkenése, összességében kb. 8 millió forint veszteséget jelent ez. A csere egy része valóban csere, a másik része pedig kifejezetten a történelmi Magyarország területén, tehát a szomszédos országokban élő magyarság támogatása. A velük kialakult kapcsolat tehát – ha úgy tetszik – ráfizetéses, a gyakorlatban azonban abból kell kiindulni, amit az alapító levélben Széchényi Ferenc lefektetett, hogy alapfeladatunk a teljes körű hungaricum-gyűjtés. Azt is el kell mondanom, hogy a mikrofilm osztály munkatársai kijárnak a szomszéd országokba, hogy legalább mikrofilmre vegyék, ami magyar nyelvű kiadvány nincs meg a könyvtárban. Ha azt nézzük, hogy mennyibe kerül így egy-egy műnek a mikrofilmen való megszerzése, akkor még mindig sokkal olcsóbb, hogy egy nem egészen cserearányos támogatást nyújtunk a szomszéd országok magyarságának. Nem is említve az ezzel járó egyéb értékeket, hogy így ők magyar irodalomhoz jutnak.

• *Térjünk át az olvasók lehetőségeire. Melyek azok a gyűjtemények, illetve olvasótermek, amik a látogatók rendelkezésére állnak? Mik a hozzávetőleges olvasói, használói létszámok?*

Azzal kezdeném, hogy 720–750 között mozog az olvasói helyek száma. Minden tizennyolcadik évét betöltött magyar állampolgár a könyvtár olvasója lehet. Itt el kell mondanom azt, hogy pár évvel ezelőtt a korábbi jelképes beiratkozási díjat a Széchényi Könyvtárnak elég gorombán kellett megemelnie 2000 forintra, diákok és nyugdíjasok esetében pedig 1000 forintra.

Kerek számokat mondok: 32 ezer beiratkozott olvasónk van, ennek több mint az 50 százaléka egyetemi és főiskolai hallgató, a többiek kutatók és egyéb érdeklődők. Ez a 32 ezer ember nagyjából 200 ezer látogatást jelent, átlagban 6-7-szer jön mindenki.

• *Milyen nagy eseményekről tájékoztatná olvasóinkat, amelyek az elmúlt évben történtek?*

Két, számunkra nagyjelentőségű eseményről szólhatok. Az egyik az, hogy kiépítettük az egész könyvtár épületében az ún. strukturált hálózatot. Olyan vezetékes rendszer értendő ez alatt, amely mind a telefont, mind a számítógépet ki tudja szolgálni, tehát magyarul: új telefonos rendszerünk van. Egy vagy két fővonalat hagytunk meg, mert gyakorlatilag minden

Az Országos Szechenyi Konyvtar látképe

és olvasóterme

mellékállomás úgy tud kifelé telefonálni, vagy fordítva: úgy hívható minden mellékállomás, mint hogyha fővonal lenne. Ugyanez a hálózat használható számítógépekre is. Eddig csupán a könyvtár egyharmada volt kiépítve számítógépes hálózattal, az sem jól, mert mindig toldoztuk-foltoztuk, sokszor le is fagyott, bizonyos részeket pedig nem tudtunk bekapcsolni. Most gyakorlatilag mindenhová odaér a számítógépes hálózat, nap mint nap találkozunk ennek az előnyeivel, mert össze tudunk kötni különböző rendszereket.

• *Mik a könyvtár ezévi tervei?*

Tekintettel a százötven éves évfordulóra – *a forradalom- és szabadságharcról készítettünk egy kiállítást*, március 18-án nyílt meg. A jelentős rendezvények közül kettőt említhetnék. Az alapító Széchényi Ferenc születésnapja – április 29-e – környéki *Széchényi-emléknap*ot, amikor a még Juhász Gyula által létesített Széchényi-emlékérmet átadjuk a könyvtár egy aktív munkatársának, mintegy az életmű elismeréseként. A lassan már hagyománnyá váló másik rendezvényünk a decemberi *tudományos ülésszak*, ahol a tudományos munkát folytató kollégáink beszámolnak az elért kutatási eredményeikről.

Reméljük, hogy szintén hagyományt indítottunk el január 21-én, amikor a Himnusz születésnapja és a *magyar kultúra napja* alkalmából ünnepi tudományos megemlékezést tartottunk. Először Katona Tamás történész „A Himnusz és a reformkor" című előadását hallottuk, de Grétsy Lászlótól a Műegyetem rektoráig, Detrekőy Ákosig, vagy Bod Péter Ákosig több jeles személyiség megszólalt. A Magyar Olvasás Társasággal, a Petőfi Irodalmi Múzeummal és az Anyanyelvápolók Szövetségével közösen szervezett alkalmat évente meg szeretnénk ismételni, éspedig váltakozva a két közgyűjtemény helyiségeiben. Biztos lesznek mindig a magyar kultúrának olyan jeles képviselői – itt a természettudományos, műszaki és alkalmazott tudományokra is gondolok – akiknek adódik mondanivalójuk a Himnuszról vagy a magyar kultúra aktuálisnak tartott kérdéseiről.

• *A közművelődési illetve kiadványozási tevékenységükről is szeretnénk hallani.*

A közművelődési tevékenységünk gyakorlatilag abban áll, hogy a rendelkezésünkre álló kiállítási tereinket megpróbáljuk minél jobban kihasználni arra, hogy bemutassuk a nemzeti könyvtár értékes dokumentumait. Hadd mondjak egy példát, amire nagyon büszkék vagyunk. A millecentenárium alkalmából csináltunk egy ún. *cimélium kiállítás*t. A cimélium görög eredetű szó, ami szép és értékes könyvet jelent – a százhúsz legszebb és legértékesebb darabunkat állítottuk ki. Sajnos, csak októberben nyílt meg, azért, mert nem volt pénzünk, nem tudtuk, hogy egyáltalán megvalósulhat-e. Tudniillik ahhoz, hogy ezt a sok, rendkívül értékes dokumentumot ki tudjuk tenni a kiállítótermekbe, a három helyiség klíma- és világítási rendszerét korszerűsíteni kellett, hogy megfelelő klimatikus és fényviszonyokat tudjunk teremteni. Az előteremtett anyagiak következtében azután 1996 októberétől tavaly január végéig nyitva tarthattuk – óriási sikere volt, sajnos, a reklámra már nemigen maradt pénzünk, de „szájhagyomány útján" terjedt. Nagyon büszkék vagyunk Jakó Zsigmond beírására, miszerint a millecentenáriumi rendezvénysorozat legszebb produkciója volt a mi kiállításunk.

A kiadványi tevékenységünk elsősorban és főként az alapfeladatainkból következik, tehát a nemzeti bibliográfiai számbavétel eredményeként a különböző bibliográfiai sorozatok. A Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek évi 24 füzetet és 8–10 ezer közötti tételt jelentenek. Ugyanennek a másik változata az *Időszaki Kiadványok Repertóriuma*, amely bizonyos gyűjtőkör alapján – tehát elsősorban a természettudomány és a társadalomtudomány – a folyóiratok címeit tartalmazza és dolgozza föl. Ezen kívül további folyóiratokat jelentetünk meg, úgy mint a *Könyvtári Figyelő*t, és a könyvtáros szakma legnagyobb példányszámban megjelenő lapját: a *Könyv-Könyvtár-Könyvtáros*t. Végül van az *OSZK Kiadványai* és *OSZK Füzetei* sorozat, ahol egy-egy monografikus jellegű művet publikálunk, könyvtörténeti, nyomdatörténeti, OSZK- történeti témakörben.

• *Végezetül mit kíván az igazgató a nemzet könyvtárának a harmadik évezred küszöbén?*

Azt szeretném, ha a millenniumot vagy legalább a könyvtár fennállásának 200 éves évfordulóját, tehát 2002-őt úgy ünnepelhetnénk, hogy felavatjuk a könyvtár új, földalatti raktárát. Tudniillik amikor az 1960-as években megtervezték a volt királyi palota átalakítását a nemzeti könyvtár számára, akkor úgy becsülték, hogy ez negyven évre lesz elegendő,

valóban méterre meg fogunk telni addigra, tehát valamit csinálni kell. Évek óta mondjuk ezt, évek óta történget valami, de egyértelmű döntés még nem született.

Az is biztos, hogy a rendezési tervek itt magas épületet nem tesznek lehetővé, tehát abban gondolkozunk, hogy a könyvtár előtti, nagyjából az Aranyszarvas felé eső részen, a zöldterület alatt egy földalatti raktárat építenénk. Rendkívül fontos egyrészt, hogy közel legyen, az olvasókat ne idegesítsük azzal, hogy csak másnapra kapják meg a kikért könyvet, se a dokumentumokat ne gyötörjük azzal, hogy autóval kell ide-oda szállítani. Harmadsorban pedig bármiféle katasztrófa esetén, biztonsági szempontból is jó egy földalatti raktár. Nagyon fontos továbbá a könyvek tárolásánál – nemzeti könyvtárról van szó, az a feladatunk, hogy örök időkre megőrizzük a dokumentumokat –, hogy megfelelő klimatikus viszonyok között legyenek. Egy földalatti raktárban sokkal jobban és kisebb energiaráfordítással megvaló- síthatjuk a 18 fok körüli hőmérsékletet meg az 50–55 százalék körüli relatív páratartalmat.

Csináltattunk tervtanulmányokat, négy helyszínt vettek figyelembe. Közülük az előbb említett tűnik a legjobbnak, nemcsak azért, mert fajlagosan a legolcsóbb, az egy folyóméterre vagy egy kötetre becsült beruházási értéke a legkedvezőbb, hanem azért is, mert ez oldaná meg a leghosszabb időre a raktározási gondokat. Becsléseink szerint 50–60 évre biztosan megoldaná, hogyha tömőraktározásról van szó. Úgy érzem, ideje már egyszer hosszú távra gondolkozni, tehát ne kelljen egy „olcsó" megoldás következtében húsz év után újra elkezdeni gondolkoznia az akkori vezetőknek.

• *Megvan az anyagi fedezete ennek a beruházásnak?*

Az a baj, hogy nincsen, de elhangzott már miniszteri szándék ki, hogy kapunk pénzt a tervtanulmány elkészítésére, bizonyos vizsgálatok, fúrások elvégzésére. Ígéretünk van arra nézve is, hogy annyi pénzt fogunk kapni, hogy az engedélyezés alapjául szolgáló műszaki tervet még az idén el tudjuk készíttetni, és egy megfelelő költségvetést is lehetővé tesz. Annak alapján kormány- vagy akár országgyűlési szintű, tehát valószínűleg nem tárcaszintű döntéssel el lehet dönteni, hogy erre a – becslések szerinti – kétmilliárdos beruházásra áldoz-e a nemzet.

(A beszélgetésre 1998. február 6-án került sor)

„Imádkozzék mindenki a maga isteneihez..."

V. V. Hagdajev burját sámánnal beszélget Hoppál Mihály

Diószegi Vilmos – ha élnek – bizonyára nagyon örülne azoknak a változásoknak, amelyek a mai Szibériát jellemzik. A szovjet hatalom összeomlása után ugyanis a régi hit képviselői a sámánok újra megjelentek és működnek.

Amikor legutóbb Szibériában jártam, újra eljutottam a burjátok közé is. Ulan-Ude városában egy fiatal sámánnal találkoztam, a vele való beszélgetés szövegét adnám közre, mert sok érdekes és hiteles adatot ismerhetünk meg tőle. Mégis talán a legérdekesebb momentuma a vele való találkozásnak az volt, amikor felmutatta jobb kezét, amelyen a hüvelykujj kettős volt. Így született nyilvánvaló jeleként annak, hogy 'fölös csontja' van, vagyis sámán-erővel rendelkezik.

Diószegitől annak idején, amikor együtt dolgoztunk az Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjában többször hallottam, hogy a magyar táltos egyik jellemzője szintén a 'fölös csont' vagyis a foggal születés vagy egy fölös ujjal való megjelöltség volt. Ady Endréről szintén azt tartják, hogy az egyik kezén egy ujjcsonk volt születési jegyként és annak jeleként, hogy ő is 'táltos' volt. Ezt ő maga is hitte és több versében utalt erre, így *A daloló Párizs* című versében is:

Ki vagyok? A Napisten papja,
Ki áldozik az éjszaka torán,
Én pap vagyok, de pogány pap, pogány,
Szent Napkeletnek mártírja vagyok
Táltosok átkos sarja talán.

A burjátoknál a sámán neve *bö* (hosszú ö és ő közötti hanggal), a mi *bübáj* szavunk rokona – Diószegi is így magyarázta. V. V. Hagdajev a fiatal burját *bö*, aki csak harmincnyolc éves az új sámán típusa, mert ő már tanult ember – most írja a disszertációját –, de egyben a nemzetség, a rokonság összefogója, s mint ilyen a hagyományok ébrentartója, ápolója. A következőkben egy dokumentumfilm számára készített interjúból idézünk.

• *Sámánok nemzetségéből származik?*

Nemzetségünkben voltak sámánok. Mindkét ágon, apai ágon is, meg anyai ágon is. De apai ágon többen voltak. Járásunkban a nevezetes sámánok lókarókat állítottak fel, öt ilyen lókötő cölöpöt a hegyekben. Ott áll öt lókötöző oszlop, s ennek mind az ötnek megvan a maga jelentése: kinek, mikor, melyik sámán állította. S van ennek az öt lókarónak további szakrális jelentősége is: a nemzetség öt ágát jelképezi. Ezeknek a lókötő cölöpöknek az alapján beszélhetünk a nemzetségi hagyományokról, nemzetségi történelemről is.

• *Mi a lókaró burját neve?*

Szerge.

• *Ugyanúgy, mint jakut nyelven.*

Igen, igen. A lókaró mindig három világot köt össze: teteje a felső szellemeket, közepe a középső világot, töve pedig az alsóvilágot jelképezi.

• *Mit beszéltek a nagyszülei a sámán ősökről?*

A nagyapám *darhan* volt, a dédnagyapám is: ez a kovácsokat jelenti. Az egyik nemzetségen belül az unokabátyja pedig fehér sámán volt, mert amikor haldoklott, fehér ruhába öltöztették – szarvasprémből készült fehér ruhába és fehér lovon temették el őt. Mellé tették a csengettyűjét. A fehér lovat kivitték a tajgába, hiszen az a nemzetség lova, s van ott nekünk egy nemzetségi szent berkünk, ott eresztették el a lovat. Amikor még gyerek voltam, jártam ebben a berekben, amikor a nagyapámat égettem el. A sámánokat elégették, így a nagyapámat is. A nagyapám anyját is úgy égették el, én is ott voltam. Persze, hogy nem én égettem, hanem a nemzetség, én csak jelen voltam ezeken a szertartásokon. Volt ott egy ilyen vastag fa, a törzsén kis ajtó. Ha az ember kinyitja az ajtót, ott vannak benn a faoduban a csontok. De a fa él, ágakat hajt, a lombkoronájában, az ágakon 1961-ben magam is láttam, sok papírpénz van, régi bankjegy. A szovjet időben szovjet rubel volt felül, alatta meg a cári időkből való ötkopejkás, kis aranypénz. A közepén átfúrva. Ez valahogyan megragadt az emlékezetemben.

• *Magát is felavatták sámánnak?*

Átestem az avatáson. Arról van szó, hogy a nemzetségünk széthullott, egyesek ebből a nemzetségből itt élnek, Ulan-Udeban, vagy mások Magadanban, meg egyebütt. Olyan jövendölést kaptam, hogy mivel a nemzetségünk felbomlott, össze kell jönnie valamennyinek egy csoportba, összefogni és saját sámánra kell szert tenni. Akkor az itt élő öregek közül az egyik, aki most 87 éves, eljött ide, a szálláson még élt egy 93 éves öreg ember, a nemzetségből valamennyi itt élő öreg összejött. Még Magadanba is írtak, hogy az ottaniak is jöjjenek. A gyűlésen három bárányt áldoztunk.

Az 1930-as évektől fogva minden sámánholmit összeszedtek és elégettek, az 1960-as években pedig felgyújtották a nemzetségünk szertartásházát is, amit sikerült megmenteni azt elrejtették az öregek a hegyekben. Ma is ott van minden, a hegyekben. Csak ha nemzetségi ünnepre kerül sor, vesszük elő, s csináljuk végig velük a szertartást. Majd az ünnep végeztével ismét elrejtjük.

Vannak ott olyan holmik is, amelyeket még valamikor a középkorban készítettek az őseink. Hagde – ez a család neve. Jelenleg én vagyok az őrizője a nemzetségi közös tűzhelynek, vagyis használom ezeket a holmikat. Az említett öregek közül mindegyik elmond egy-egy régi történetet, legendát, így a hagyománynak is őrizője vagyok. Őrzöm ezeket a hagyományokat, a nemzetségi hagyományokat, s itt például, ahol élnek a nemzetségünkbe való emberek, mindegyiküknek el kell magyaráznom, hogy ennek és ennek a nemzetségnek vagy a tagja,

ilyen és ilyen a leszármazási vonalad, s valahányszor eljövök ide, úgy fogadnak, mint sámánt. A sámánnak nagyon jól kell ismernie nemzetsége tagjait és természetesen a nemzetségbelieknek is ismerniük kell a sámánjukat...

A sámánnak mindig a nemzetségével, a szállásbeliekkel együtt kell lennie ott, ahol azok vannak, a népe. Valahol vidéken tehát. Hogy ismerjék őt minden nomád szálláson. A mieink jól ismernek engemet. Mindenben megtartjuk a magunk szertartásait s arra valamennyi szállásról eljönnek az emberek. S abban az időben, azon a napon felhagynak minden munkájukkal, hogy eljöhessenek a szertartásra. Előbb megnézzük, hogy melyik a legkedvezőbb nap az imaszertartásra. Én legelőbb a körülöttem levőkkel közlöm, mindegyikük öt-nyolc embernek továbbadja és így tágul a kör, másnap már mindenki tudja és el is jön. Addigra már minden elő van készítve, belefogunk és mindent teljes egyetértésben végzünk.

Ha az ember elvesz valamit vagy kivág egy fát a tajgában, akkor fát kell ültetnie, vagyis adok-kapok viszonynak kell lennie, meg kell teremteni az egyensúlyt. Én legalábbis így fogom fel! Mi, amikor bárányáldozatot mutatunk be, a bárány lelke felszáll oda Őhozzá, az égbe, s miután kielégítettük a szellemeket, az églakókat, kéréssel fordulunk hozzájuk, nagyon konkrétan megfogalmazott kéréssel, néha az egész nemzetség nevében. A nemzetség egészét megmozgató ünnepségeken, amikor valamilyen közösségi dologról van szó, mondjuk a birkaáldozatról, az állatokat egész nemzetség veszi meg, mindenki részt vesz benne. A szertartáson azután mindegyikük kap egy darab húst. Sőt, akik nem tudtak részt venni a *tajlgan*-on, ugyancsak megkóstolhatják az áldozati húst. Jár nekik ebből a megszentelt húsból. Az állattenyésztő népeknél ez éppen olyan, mint a keresztényeknél az ostya.

Mint sámán, elvégeztem mindazokat a szertartásokat, amelyeket el tudok végezni: a tajlga éves szertartást, a szellemek jóindulatának elnyerését célzó tajlag-t, hogy támasszanak akadályokat, ne tegyenek rosszat, ezek általánosan ismert sámán szertartások. Azután végzek olyan *tajlga*-t, aminek a célja, hogy jól menjen a munka, minden sikerüljön. A harmadik mifelénk a május végén esedékes *tajlga*, aminek a célja a jó termés, s a mongoloknak az is fontos, hogy a jószág egészséges legyen, mind az öt fajta jószág egészséges legyen, a szertartást azért tartjuk, hogy bőségesen legyen eső, sok legyen a villámlás, ami a termést növelő esőt jelenti, és hogy kövérek legyenek a legelők. Amikor az istenekhez fordulunk kérésünkkel egy-egy ilyen szertartáson, akkor elővesszük a villámkövet – zöldes-szürkéskékes színű kő –, minden évben elővesszük, majd új selyemdarabba csavarva eltesszük. De előbb beletesszük abba az üstbe, amelyikben a *taraszun* van, s valamennyien iszunk abból a *taraszun*ból. Magának is meg kell kóstolnia ezt a szent italt. Ez tejvodka, amelyet ez az égi kő tett szent itallá, csak férfiak isszák.

• *Magának van ilyen köve?*

Van. De nem mutatom senkinek, se tudósoknak, senkinek! Ez úgy néz ki, mint egy dárdahegy, kihegyesedik a vége, rombusz formájú...

A mi sámán felfogásunk szerint, de meg Vasziljev könyve szerint is, nekem jelem van, sámán bélyegem. Születésem óta van ez – itt felmutatta a hüvelykujját – látja? Ez a sámán fölös csontja. Nekem tehát nem kell valamiféle papírokat felmutatnom. A fölös csont az ujjam. Aztán a nagyapám és nagyanyám adott sámán nevelést.

• *Sámán betegsége is volt?*

A sámán betegség előfordult, de nálam az észrevétlenül múlt el. Semmiféle rohamom, meg hasonlók, nem voltak. Ha volt is gyermekkoromban valamilyen betegségem, de elmúlt, nem tudtam róla, 25 éves koromban volt valamilyen könnyebb betegségem, de a kifejezetten sámán betegségem nem volt.

A mongolok és a burjátok nomádok voltak, egész életüket lovon töltötték, ezért mondjuk: „e-e-e" ezért énekeljük, „Huhe Muhe Tengeri" vagyis Kék ég Édesapánk. Ha emelkedett stílusban beszélünk, fordulunk az Éghez... miben különbözik ez a keresztény imától? Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben... A Mi Atyánk az égben lakozó atya... vagyis össze lehet vetni egymással a sámánizmust és a kereszténységet is. Párhuzamokat lehet vonni. Csak a szavak mások esetleg. Mindig azt mondták nekem, hogy a sámánok nem templomban imádkoznak, nyugati értelemben vett templomokban. Semmi értelme annak, hogy a nomád ember szekéren magával vigye a templomát. Egyik évszakban itt van a legelőkön, a következőben másutt, s

cipelje a templomát? Nem volt rá szüksége! A templom a kupola, a torony nem nomád embernek való. A pusztában tüzet rak, én is azt tettem és imádkozom. Otthon gyertyát gyújtok és annál imádkozom. A legfőbb templom a lélekben van, az ember szívében. Belül, s ahogy az ember gondolkodik, amilyen a lelkiismerete, úgy fogadja az isten az imáját. Meghalunk, hiszen mindannyian halandók vagyunk, s lelkünk felmegy oda, ahova se hatalmat, se vagyont, pénzt nem viszünk magunkkal, oda csak [mutatja] ezzel megyünk. A lelkünk, a lelkiismeretünk, gondolataink, tudatunk megy fel oda, csak a porladó test, csont marad idelent a földön, hús-vér testünk. A nagy tanok, a világvallások, mint a buddhizmus, kereszténység, muzulmán világ, iszlám, mindegyik isteni megnyilatkozás. A sámánizmus abban különbözik tőlük, hogy az sohasem bírál, sohasem cáfol, míg bennünket sámánhitűeket a keresztények nem egyszer pogányoknak, istentagadóknak mondtak, vagy a buddhisták tudatlanoknak mondanak, s ezt a tudatlanságunkat akarták felszámolni a térítéssel. Az iszlám követői hitetleneknek neveznek bennünket, ezért akarnak iszlamizálni és a dzsihadba vonni. A sámánhitű viszont nagy türelemmel viseltetik a máshitűek iránt: imádkozzék mindenki a maga istenéhez. Ez a szempont különbözteti meg a többitől.

Amikor lelkem átszállt a túlvilágra, ott összerágtak. Minden sámán a maga módján átesik ezen a fázison. Mikor én jártam ott, másként zajlott le, el tudom mondani, ha akarja. Az eleje nagyon prózai volt, otthon dolgoztam, a pajtát javítottam. Korhadt a teteje, javítottam a pajtát, s egyszer csak leestem, kificamodott a karom. Bevittek a kórházba, mire odaértünk, elvesztettem az eszméletem. Transzba estem, de éreztem mindent, ahogy fekszem, a lelkemnek egyik része, ez a blokk kiválik belőlem – a testem fekszik, látom is, látom a karomat, egyszer csak úgy érzem, eltűnt a mennyezet, nőni kezdek, óriás vagyok. Egyre csak nő a testem és elérem az eget. Ilyen óriás lett belőlem. És növök még tovább, valamilyen hangot hallok, mint ahogy a vízben a buborék felszáll s elpattan, olyan hangot, s belekerülök egy ilyen buborékba s csak emelkedek felfelé. Ott meg jön egy másik buborék, kérdezem a buborékot, de még be se fejeztem a kérdést, már jött is a válasz, azt felelte a buborék: ő egy portugál volt, katasztrófában pusztult el itt és itt, mondta, hogy hol. Szálltunk tovább fölfele. Úgy látszik, ott a felső világban nincsenek nyelvi különbségek, nincsen a nemek és életkorok, századok között sem különbségek. Csak hangok, meg olyan elringató nagyszerű állapot, a kegyelem állapota, minden olyan könnyű, súlytalan az embernek nincs kedve visszatérni ide a földre.

Szálltunk tovább. Végül elértünk egy mohos helyre, vagyis ahol moha van elkeverve hegyi tócsával, vagy inkább amilyen az erdei tisztásokon van. Én, buborék, odaszállok, s ezernyi és ezernyi apró kis buborékra pattanok szét s bebújok a moha közé. Be kell mennem a moha közé. Ott, a mohában kezdik rágni a testemet. A moha rágja. Van neki foga, vagy mije, és rágja a testemet, s amikor megrágta, ezer és ezer kérdésre vár ezer és ezer választ: bűnös–ártatlan, jó–rossz, jóindulatú–rossz szándékú, és még hasonló kérdések. Mikor mindezzel végzünk, kiköp és én szállok vissza. S amikor visszaszálltam, mint emlékszem, a lelkem a fejem tetején szállt vissza a testembe! Az egyik hajszálam akkora volt, mint ez az Ulan-Ude város, és fekete-fehér, mint az éj. Azon át jutottam vissza. Akkor azonban minden olyan nehéz lett, nekem személy szerint nehéz volt minden. Vannak olyan emberek, akik félvállról veszik, könnyedén túlesnek rajta, de nekem hallatlanul nehéz volt. Nehéz volt visszajutnom a testembe. Nagyon fájt. Kijutni könnyedén kijutott a lelkem, de fájdalmat okozott a visszatérése.

• Mikor volt ez?

Kilenc éve lehet. Később még két-három alkalommal távozott a lelkem a testemből, de az már jóval könnyebb volt. Megküzdöttem a szellemekkel, gonosz lelkekkel, a tükörrel a ruhámra sütő napsugarakat irányítottam rájuk. A napsugarakkal pusztítottam el a gonosz szellemeket, akiknek nincs sem szemük, sem orruk, szájuk sincs, hanem olyan szürkék, feketék. Megsemmisítettem nyolcat vagy még többet. Közben azonban lenyugodott a nap, a szellemek erőre kaptak, üldözőbe vettek, én meg menekültem, egyre jobban futottam, majd felültem egy lóra s a lovon egyenest felszálltam oda, a naphoz, úgy sikerült megmenekülnöm.

(Fordította: *Kovács Zoltán*)